

Research Article

Guidelines for Cooperation between Home and School in Line with the Reinforcement of Religious Education of Elementary Students¹

Mahmoud Afsharmanesh

PhD Student in Philosophy of Education, Department of Educational Sciences,
Imam Khomeini Educational and Research Institute, Qom, Iran (**Corresponding
Author**). afshar_6213@yahoo.com

Mahmoud Nozari

Associate Professor, Seminary and University Research Institute, Qom, Iran.
mnowzari@rihu.ac.ir

Abstract

The purpose of the present study is to identify the existing factors and opportunities in terms of home and school to reinforce religious education of elementary students, by having interviews with the experts of religious education (in fields of educational sciences, psychology, and Islamic sciences among successful principals and teachers). The main research question is what are the existing factors and opportunities in terms of home and school that can reinforce religious education of elementary students from the perspective of religious education experts? The current study is qualitative research and uses semi-open interviews and a purposive sampling method to collect data. There were about 25 interviewees and directed content analysis was used for data assessment. After evaluating the interviews and extracting the categories, and also continual comparison between data, some categories that had overlap were merged and presented under a more general title.

-
1. **The present article is extracted from:** An MA thesis entitled “**Guidelines and Obstacles of Interaction between Family and School Activities to Improve Religious Education in Elementary Level from the Perspective of Religious Education Scholars**” presented by Mahmūd Afshār Manish, supervised by Mahmūd Nuwzarī, advised by Siyyid Hussayn Sharaf ud-Dīn, department of Educational Sciences, at the Educational and Research Institute of Imam Khumaynī. in 1397.

* **Received:** 2021/04/25 ; **Accepted:** 2021/06/10

* Copyright © the authors

* <http://tarbiatmaaref.cfu.ac.ir/>

The most major factors and opportunities identified in this study involve activities, programs, and measures related to the following 5 categories: Communication between school staff and parents, building trust between home and school, dividing responsibilities between school and family, extracurricular and free time activities, empowerment of the school staff, families, and the association of parents and teachers.

Keywords: Religious Education, Family, School, Elementary Students, Educational Behaviors, Religious Counseling.

راهکارهای همکاری خانه و مدرسه در راستای تقویت تربیت دینی دانش‌آموزان دوره ابتدایی^۱

محمود افشارمنش

دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، گروه علوم تربیتی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام
خمینی، قم، ایران (نویسنده مسئول). afshar_6213@yahoo.com

محمود نوذری

دانشیار، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران. mnnowzari@rihu.ac.ir

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی عوامل و فرصت‌های موجود در رابطه خانه و مدرسه جهت تقویت تربیت دینی دانش‌آموزان ابتدایی، از طریق مصاحبه با کارشناسان تربیت دینی (حوزه‌های علوم تربیتی، روان‌شناسی، علوم اسلامی و مدیران و معلمان موفق) می‌باشد. پرسش تحقیق عبارت است از: عوامل و فرصت‌های موجود در رابطه خانه و مدرسه، که می‌تواند موجب تقویت تربیت دینی دانش‌آموزان دوره ابتدایی شود، از دیدگاه کارشناسان تربیت دینی کدام است؟ مطالعه حاضر پژوهشی کیفی بوده و از مصاحبه نیمه‌باز و روش نمونه‌گیری هدفمند برای گردآوری اطلاعات استفاده شد. تعداد مصاحبه‌شوندگان ۲۵ نفر بوده و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای جهت‌دار بهره گرفته شده است. پس از ارزیابی مصاحبه‌ها و استخراج مقوله‌ها، با انجام مقایسه مستمر بین داده‌ها، مقولاتی که با یکدیگر هم‌پوشانی داشته‌اند، یکی شده و ذیل یک عنوان کلی‌تر ارائه شده‌اند. عمده‌ترین عوامل و فرصت‌های شناسایی شده در این مطالعه، فعالیت‌ها، برنامه‌ها و اقداماتی است که مربوط به پنج حوزه ذیل می‌باشد: ارتباط کادر مدرسه با والدین، اعتمادسازی بین خانه و مدرسه، تقسیم وظایف بین مدرسه و خانواده، فوق‌برنامه و اوقات فراغت، توانمندسازی کادر مدرسه، خانواده‌ها و انجمن اولیاء و مربیان.

کلیدواژه‌ها: تربیت دینی، خانواده، مدرسه، دانش‌آموزان، مقطع ابتدایی، رفتارهای تربیتی، مشاوره دینی.

۱. پژوهش حاضر برگرفته از: پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «راهکارها و موانع هم‌افزایی فعالیت‌های خانواده و مدرسه برای ارتقاء تربیت دینی در دوره ابتدایی از دیدگاه کارشناسان تربیت دینی»، دانشجو: محمود افشارمنش، استاد راهنما: محمود نوذری، استاد مشاور: سیدحسین شرف‌الدین، گروه علوم تربیتی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی قم، ارائه شده در تاریخ ۱۳۹۷/۳/۳۰ است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۰۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۰

۱. مقدمه

فعالیت‌های تربیتی از جمله فعالیت‌هایی هستند که در حیات فردی و جمعی انسان، تأثیری انکارناپذیر دارند. فعالیت‌های تربیتی ما زمانی موفقیت‌آمیز است که در هدف‌های تربیتی خود، بافت روابط گروه‌های اجتماعی مربوط را در نظر گیریم و اختصاصات ساختمانی آن را ملحوظ داریم. چون تربیت فعالیتی است که در جامعه جریان دارد و در بافت روابط مختلف اجتماعی فرورفته است (شریفی، ۱۳۵۱، ص ۸۶). هرچند که در آموزش و تربیت دینی کودکان خانواده‌ها، نظام آموزشی و سایر نهادهای اجتماعی مسئول و سهیم هستند، اما از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تربیت دینی، نظام تربیت رسمی و عمومی است که برای تحقق رسالت خود نیازمند روابط صحیح با دیگر عوامل مؤثر در جریان تربیت، از جمله خانواده می‌باشد که نقش بسیار برجسته‌ای نسبت به دیگر عوامل دارد، به‌گونه‌ای که این نهاد به‌مثابه یکی از ارکان جریان تربیت در فلسفه تربیت جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌آید (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰، ص ۳۴۲).

در بررسی نقش مدرسه در تربیت دینی باید توجه داشت که مدرسه دارای اجزائی است که هر یک تأثیراتی خاص بر نوع رفتارها، نگرش‌ها، باورها و شناخت‌های دینی دانش‌آموزان دارند. در محیط مدرسه، نه‌تنها معلم و مربی در تربیت دانش‌آموز مؤثرند، بلکه سایر کارمندان و مسئولان و فضای آموزشی نیز بر ابعاد تربیتی او تأثیر می‌گذارند (سهرابی، ۱۳۷۹، ص ۱۲۷). برنامه درسی، ساختار اداری، فیزیکی و ظاهری مدرسه، تعامل معلم و دانش‌آموز و نیز تعامل دانش‌آموزان با یکدیگر در مدرسه نیز نقش مهمی در تربیت دینی دانش‌آموزان ایفا می‌کنند (داودی، ۱۳۸۴، ص ۹۵). بنابراین، رویکردهایی که مدارس در تربیت دینی دانش‌آموزان دارند، نقش تعیین‌کننده‌ای در تربیت دینی آن‌ها دارد. هیلمن (۱۳۸۳) معتقد است که آموزش‌های دینی که در مدارس و توسط معلمان داده می‌شود، از اهمیت بالایی برخوردارند، چراکه اگر آنچه معلم می‌گوید، با آنچه که در خانواده حاکم است، متناقض باشد، دانش‌آموز دچار تناقض شده و یک تجربه دینی منفی کسب می‌کند (به نقل از: صادقی، ۱۳۸۴، ص ۸۸). یک تحقیق محدود درباره ارتباط میان مقدار زمانی که برای آموزش صرف شده و کامل بودن یادگیری دینی، این بینش عمومی را تأیید می‌کند که هر قدر زمان صرف شده برای تربیت دینی بیشتر باشد، اطلاعات دینی به‌دست آمده بیشتر و اعتقادات دینی نیز عمیق‌تر است (هارتمن، ۱۹۷۹م؛ هایمل فارب، ۱۹۷۷م؛ به نقل از: توماس، ۱۳۸۸).

اگر نسل امروز با برنامه‌های درست دینی و اخلاقی تربیت شوند، اجتماع آینده به یقین، صالح و

تکامل یافته خواهد بود. بدین جهت، پدران و مادران مسئولیت بزرگی در برابر جامعه دارند و باید در انجام آن سعی و تلاش فراوان نمایند (امینی، ۱۳۶۸، ص ۱۲-۱۳).

۲. بیان مسأله

با توجه به اهمیت تربیت دینی دانش‌آموزان در مقاطع مختلف تحصیلی، به‌ویژه در مقطع ابتدایی که دانش‌آموزان هنوز در نهادهای بزرگ‌تر اجتماعی وارد نشده‌اند و بیشترین تأثیرات خود را از دو نهاد خانواده و مدرسه می‌گیرند، اگر این دو کانون تربیتی (خانه و مدرسه) در محور تربیت دینی از قبیل القای ارزش‌ها، ارائه الگوهای مناسب و دستورهای لازم به کودکان، به‌صورت یکسان و هماهنگ عمل کنند، بدون تردید، نتیجه مطلوبی به‌دست خواهد آمد. مسلماً مدرسه به‌تنهایی نمی‌تواند نظارت کاملی بر تربیت دینی دانش‌آموز اعمال کند، اما با هماهنگی و همدلی اولیاء می‌توان برخی نیازها، نقایص معنوی، لغزش‌های احتمالی و گرایش‌های او را در مدرسه کشف کرده و با همکاری خانواده‌اش در رفع آن‌ها کوشید. مطمئناً با در نظر گرفتن شرایط امروز، تعارض و تضاد شیوه‌های تربیتی والدین و مربیان، تهدیدی جدی برای باورها، ارزش‌ها و اعتقادات دینی کودکان است.

در کشور ایران، همکاری خانواده و مدرسه در قالب وظایف انجمن اولیاء و مربیان آمده که وظیفه انجمن ایجاد همکاری بین این دو نهاد، به‌طور کلی در تربیت و خصوصاً در تربیت دینی کودکان است. ماده دو آیین‌نامه انجمن اولیاء و مربیان (۱۳۷۳) به جلب‌توجه اولیای دانش‌آموزان و کارکنان مدرسه نسبت به مسائل دینی، تربیتی، اخلاقی، اجتماعی و مشاوره با آنان، به منظور هماهنگ کردن روش‌های تربیتی و آموزشی در محیط خانه و مدرسه، اشاره دارد.

امروزه انجمن‌های اولیاء و مربیان رایج‌ترین و پرمعناترین وسیله ارتباط بین خانه و مدرسه هستند. اصولاً هدف از تشکیل انجمن‌های اولیاء و مربیان نیز چیزی جز این نیست که اولیاء و مربیان با هم آشنا شوند، و اولیاء از روش‌ها و طرز کار معلمان و از پیشرفت‌ها و احیاناً مشکلات فرزند خود مطلع گردند. این همکاری، دانش‌آموز را نیز متوجه می‌سازد که بین خانه و مدرسه جدایی نیست و تضاد و دوگانگی بین روش‌های تربیتی این دو محیط وجود ندارد (بیابانگرد، ۱۳۸۰، ص ۱۰).

باید توجه داشت که چگونگی ارتباط ارکان تربیت و تعامل آن‌ها در وظایف شورای تربیت رسمی و عمومی، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های نظام تعلیم و تربیت، تبیین شده است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰، ص ۳۲۵). تحقیقات متعدد نشان داده‌اند که تعامل خانواده‌ها با آموزش و پرورش و آموزشگاه‌ها نقش مؤثری در کاهش تعارض بین ارزش‌های این دو نهاد و ایجاد هماهنگی آن‌ها داشته

است (احمدی، ۱۳۸۲، ص ۷). بنابراین، لازم است با مطالعه عوامل و فرصت‌ها، تعامل خانواده و آموزش و پرورش، راه‌ها و زمینه‌های هم‌فکری، هماهنگی، مشارکت و هم‌سویی این دو نهاد مقدس در زمینه تربیت دینی فراهم شود.

۳. سؤال پژوهش

عوامل و فرصت‌های موجود در رابطه خانه و مدرسه که می‌تواند موجب تقویت تربیت دینی دانش‌آموزان دوره ابتدایی شود از دیدگاه کارشناسان تربیت دینی کدام است؟

۴. اهداف

هدف پژوهش حاضر این است که محقق ابتدا بر دانش موجود در زمینه پژوهش مسلط شود و پس از آن بتواند از طریق انجام مصاحبه، راهکارهای جدیدی را در زمینه همکاری فعالیت‌های خانواده و مدرسه، برای تقویت تربیت دینی دانش‌آموزان دوره ابتدایی، از منظر کارشناسان تربیت دینی در حوزه‌های مختلف از جمله روان‌شناسی، علوم تربیتی، جامعه‌شناسی، علوم دینی، معارف اسلامی و مدیران و معلمان موفق شناسایی کند. استفاده از نظرات کارشناسان تربیت دینی در زمینه‌های مختلف، دیدگاه جامعی در مورد موضوع پژوهش ایجاد می‌کند تا بتوان راهکارهای مفید و عملیاتی استخراج نمود.

۵. روش پژوهش

روش این پژوهش کیفی بوده و از خصوصیت طرح پیدایشی تحقیقات کیفی بهره‌مند است، به این معنا که در حین جمع‌آوری اطلاعات، هم‌زمان به تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز می‌پردازد. طرح پیدایشی در مقابل طرح غیر پیدایشی^۱ است، و برخلاف طرح غیر پیدایشی که در آن تجزیه و تحلیل داده‌ها، پس از اتمام جمع‌آوری اطلاعات صورت می‌گیرد، محقق هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها، کار تجزیه و تحلیل را انجام می‌دهد (می‌کات و مورهایس^۲، ۱۹۹۴، ص ۶۳، به نقل از: نوذری، ۱۳۹۱). تحلیل محتوای این پژوهش جهت‌دار و به شیوه توصیفی-تفسیری است. برای جمع‌آوری اطلاعات، از مصاحبه نیمه سازمان یافته با کارشناسان پیرامون راهکارهای هم‌افزایی خانه و مدرسه جهت ارتقاء تربیت دینی کودکان بهره‌گرفته شد. پس از ارزیابی مصاحبه‌ها و استخراج مقوله‌ها، با انجام مقایسه مستمر بین داده‌ها،

1. Non Emergent Designe

2. Pamela Maykaut & Richard Morehouse

مقولاتی که با یکدیگر هم‌پوشانی داشته‌اند، یکی شد و ذیل یک عنوان کلی تر ارائه گردید. با استناد به دیدگاه پتن^۱ (۱۹۹۰؛ می کات و مورهایس، ۱۹۹۴) پژوهشگر در نوع تحقیقات کیفی برای انتخاب افراد مورد مطالعه به شیوه هدفمند^۲ عمل می‌کند، به گونه‌ای که بهترین و بیشترین اطلاعات را در قلمرو موضوع پژوهش به پژوهشگر می‌دهد. بنابراین، در مطالعه حاضر شرکت‌کنندگان در پژوهش به شیوه هدفمند، و با در نظر گرفتن اصل اشباع‌شدگی^۳ انتخاب می‌شوند، یعنی نمونه‌ها انتخابی است و گزینه‌هایی که ما را بیشتر به پاسخ مطلوب نزدیک می‌کند، انتخاب می‌شوند. بنابراین، تعدادی از کارشناسان به‌عنوان نمونه هدفمند انتخاب شدند و نظرات آن‌ها پیرامون راهکارهای هم‌افزایی فعالیت‌های خانواده و مدرسه جهت تقویت تربیت دینی کودکان دبستانی، از طریق مصاحبه‌ای عمیق و به‌صورت نیمه‌سازمان‌یافته، به‌دست آمد.

کارشناسان تربیت دینی در حوزه‌های مختلف از جمله روان‌شناسی، علوم تربیتی، جامعه‌شناسی، علوم دینی و معارف اسلامی شناسایی شدند. این کارشناسان شامل سه دسته افراد بودند:

۱- افرادی که به مباحث نظری در زمینه تربیت دینی کودکان مقطع ابتدایی پرداخته و پژوهشی در این زمینه داشته‌اند. این افراد شامل دانشگاهیان (دارای مدرک کارشناسی ارشد و دکتری)، حوزویان (دارای مدرک سطح ۳ و ۴ حوزه) و افرادی که دارای تحصیلات حوزوی (سطح ۳ و ۴) و دانشگاهی (کارشناسی ارشد یا دکتری) هر دو باشند، می‌شود.

۲- کسانی که در جهت عملیاتی شدن تربیت دینی و ارتقاء آن در مقطع ابتدایی موفق بوده‌اند (طلاب علوم دینی که دارای سابقه تبلیغ موفق دانش‌آموزی در مقطع ابتدایی می‌باشند که این افراد از طریق معاونت همکاری حوزه و آموزش و پرورش شناسایی شدند و مدیران و مربیان باتجربه و موفق در زمینه تربیت دینی دانش‌آموزان ابتدایی که از طریق اداره کل آموزش و پرورش استان قم معرفی گردیدند.

۳- کسانی که رویکرد تربیتی خاصی را براساس پژوهش‌های نظری یا تجربی در زمینه تربیت دینی به دست آورده و در قالب مدلی به کار می‌برند (به‌طور مثال در شهر قم: مدل تربیتی مدارس مجتمع توحید، مدارس مجتمع رستگاران، مدارس مجتمع هدایت).

حجم نمونه در این تحقیق ۲۵ نفر است. روند کار در این تحقیق از ابتدا تا انتها به این شکل بود که

-
1. Michael Quinn Patton
 2. Purposive sampling
 3. Saturation Point

در مرحله اول برای انجام مصاحبه‌ها چند سؤال کلی در نظر گرفته شد. سؤالات مصاحبه براساس مبانی نظری طراحی شد و به رؤیت چند تن از کارشناسان روش تحقیق در علوم تربیتی و روان‌شناسی رسید و پس از آن چندین بار اصلاحات بنابر نظر کارشناسان، در سؤالات مصاحبه اعمال شد. نظرات مصاحبه‌شوندگان به روش مقایسه مستمر داده‌ها به دست آمد. رویکرد این پژوهش شیوه تحلیل، توصیفی-تفسیری است.

محقق ابتدا متن مصاحبه‌های موجود را تحلیل محتوا کرده و با استخراج مقوله‌ها و نشان‌گرهای موجود در متن، برای رسیدن پاسخ مطلوب پرسش اصلی تحقیق، تلاش می‌کند تا از طریق توصیف نظرات مصاحبه‌شوندگان درباره راهکارهای همکاری فعالیت‌های خانواده و مدرسه، جهت تقویت تربیت دینی کودکان دبستانی، به نتیجه مطلوب دست یابد. واحد تحلیل در این تحقیق جمله و پاراگراف می‌باشد.

۶. اهمیت و ضرورت پژوهش

موضوع این تحقیق، از مسائل جدی جامعه است تا اندازه‌ای که چگونگی ارتباط ارکان تربیت و تعامل آن‌ها جزء وظایف شورای تربیت رسمی و عمومی به عنوان یکی از مؤلفه‌های نظام تعلیم و تربیت در سند ملی آموزش و پرورش آمده است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰، ص ۳۲۵). در زمینه این موضوع به طور عموم در روان‌شناسی تربیتی و علوم اجتماعی مباحثی مطرح شده است، ولی پژوهشی که به صورت جدی و اختصاصی به این موضوع پرداخته باشد، یافت نشد و ما در زمینه این پژوهش با انتقادات و نظرات و پیشنهادهای متخصصان مواجه هستیم. برخی به صورت کتاب و مقاله انتشار می‌یابد و بسیاری هم در میان صحبت‌های غیررسمی شنیده می‌شود و در کتب و مقاله هم آورده نمی‌شود. صحبت‌هایی که می‌تواند ناشی از مشاهده فرصت‌ها، آسیب‌ها و حاصل سال‌ها تجربه متخصصین حوزه‌های مختلف در زمینه تربیت دینی باشد. بنابراین، به دنبال استفاده از تجارب کارشناسان و خلاقیت‌هایی که در این زمینه به‌کار گرفته‌اند، هستیم.

این پژوهش منجر به کشف و گسترش راهکارهای موجود جهت هم‌افزایی خانه و مدرسه برای تقویت تربیت دینی کودکان شده و به بهبود برنامه‌ریزی‌های تصمیم‌سازان و مدیران آموزش و پرورش در این زمینه می‌انجامد. والدین و مربیانی که دغدغه تربیت دینی کودکان خود را دارند می‌توانند برای بهبود و تسریع فرایند تربیت دینی کودکان اقدامات مناسبی انجام دهند و آن‌ها را به باورهای دینی خود نزدیک کنند. همچنین مدارس ابتدایی که با رویکرد تربیت دینی اداره می‌شوند، برای رسیدن به اهداف خود می‌توانند از یافته‌های این پژوهش استفاده کنند. پژوهش حاضر می‌تواند به محققین علاقه‌مند در حوزه

تربیت دینی و کسانی که کتب دینی آموزش و پرورش را تدوین می‌کنند، سرنخ‌هایی بدهد که موجب یافته‌هایی نو جهت تقویت فرایند تربیت دینی کودکان و هماهنگی خانواده و مدرسه شود.

۷. پیشینه پژوهش

پژوهش‌ها نشان داده است که تلاش‌هایی برای ترغیب مشارکت خانواده‌ها در آموزش و پرورش موفق‌اند که نقش‌هایی متنوع برای خانواده در یک زمینه‌ی فعالیتی خوب سازمان‌یافته و طولانی‌مدت در نظر گرفته باشند. والدین تمایل دارند تا از بین نقش‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های متنوع، مواردی را برگزینند که با وقت، توانایی‌ها و علائق آن‌ها هماهنگ و متناسب باشد. به‌عنوان بخشی از فرایند طراحی و برنامه‌ریزی مشارکت، معلمان و کادر آموزشی و تصمیم‌گیران باید میزان آمادگی خود برای درگیر کردن و مشارکت دادن والدین و خانواده‌ها در امور آموزش و پرورش را تعیین نموده و مشخص کنند که آن‌ها نیز چه نوع مشارکت و دخالتی را ترجیح داده و به آن توانا هستند (سالواتوره، ۲۰۰۲).

برای تعلیم و تربیت صحیح، باید بین هدف‌ها، محتوا و روش‌های تربیت، وحدت و هماهنگی وجود داشته باشد. به عبارت دیگر، خانواده زمانی می‌تواند با مدرسه وحدت داشته باشد که خود از صفت «وحدت درون»، برخوردار باشد. خانواده‌ای که در آن «مشارکت درونی» وجود ندارد، نخواهد توانست در مشارکت بیرونی با مدرسه انجام وظیفه کند. مدرسه نیز نیازمند چنین نظام درونی است. عوامل درون مدرسه اعم از مدیر، معاون، مربی پرورشی و معلم باید با یکدیگر ارتباط مؤثر و معناداری داشته باشند و در اداره‌ی امور آنجا مشارکت نمایند تا قابلیت لازم را برای مشارکت با خانه، به منظور دستیابی به هدف‌های تربیتی به دست آورند. همان‌طور که خانواده‌ای از هم گسیخته قادر به ارتباط مؤثر با مدرسه نیست، مدرسه‌ای از هم گسیخته نیز نمی‌تواند به نحو مؤثر و مطلوب با والدین دانش‌آموزان مرتبط باشد (ملکی، ۱۳۸۹).

در خصوص نحوه ارتباط والدین با مدرسه و بالعکس، اولین قدم، تعیین اهداف مشترک و یا تبیین انتظارات طرفینی است. در مرحله بعد شناسایی وظایف و پیش‌بایست‌ها برای هر کدام از اولیای خانه و اولیای مدرسه است. آشنایی هر یک با روش‌های صحیح برقراری ارتباط سازنده، به آن‌ها کمک می‌کند از ارتباط با یکدیگر دست‌خالی برنگردند، از الزامات ارتباط سازنده جهت تأمین خواسته‌ها، توافق بر روی اصول کلی است که میان این دو نهاد باید به‌طور شفاف تعریف و توافق شود و هرکدام به نقش‌های خودآگاه و براساس آن پیش‌روند (بیابانگرد، ۱۳۸۰).

با ملاحظه و بررسی پژوهش‌های انجام شده، روشن می‌گردد که ارتباط اولیای خانه و مدرسه بدون

توجه به برتری طلبی هر یک، براساس و مبنای نیاز تربیتی جهت تحقق هدف مشترک خانه و مدرسه است، یعنی این دو نهاد بدون همکاری، همدلی و هماهنگی یکدیگر در رسیدن به هدف تربیت دینی موفق نخواهند شد. بنابراین، ضرورت این امر را ایجاب می‌کند که برای به دست آوردن دیدی جامع، با جستجو و جمع‌آوری نظرات کارشناسان و متخصصان به دنبال شناسایی راهکارهای هم‌افزایی و همسوئی بخشی از عوامل سهیم در تربیت دینی (خانواده و مدرسه) باشیم تا قدمی در عملی شدن سند ملی نظام تعلیم و تربیت برداریم.

۸. یافته‌های پژوهش

در این پژوهش پس از ارزیابی مصاحبه‌ها، مقوله‌ها استخراج شده و با انجام مقایسه مستمر داده‌ها، مقولاتی که با یکدیگر هم‌پوشانی داشتند، ذیل یک عنوان قرار داده شد و مقوله‌های کلی‌تر به‌عنوان یافته‌های حاصل از این پژوهش، ارائه گردید.

در نتیجه تحلیل مصاحبه‌ها، پاسخ‌ها به پنج بخش اساسی به شرح ذیل طبقه‌بندی شدند:

۱. ارتباط کادر مدرسه با والدین،
۲. اعتمادسازی بین خانه و مدرسه،
۳. تقسیم وظایف بین مدرسه و خانواده،
۴. فوق‌برنامه و اوقات فراغت،
۵. توانمندسازی کادر مدرسه، خانواده‌ها و انجمن اولیاء و مربیان.

در ادامه به عوامل و فرصت‌ها در این زمینه پرداخته می‌شود:

۸-۱. اقداماتی برای ارتباط کادر مدرسه با والدین

کادر مدرسه برای برقرار کردن هرچه بیشتر ارتباط با والدین، باید برنامه‌هایی را طراحی و اجرا کند تا بدین وسیله بتواند موجب مشارکت و هماهنگی بیشتر خانه و مدرسه شود و به اهداف تعیین شده در زمینه تربیت و پرورش دانش‌آموزان دست یابد. از عواملی که در دوره ابتدایی، در مشارکت والدین با مدرسه بسیار مؤثر است، تبعیت‌پذیری والدین از مدیر و مربیان مدرسه در این دوره می‌باشد. در این دوره سنی میان والدین و فرزندانشان وابستگی بیشتری نسبت به دوره‌های بعدی وجود دارد و همین عامل می‌تواند به پیگیر بودن و مشارکت بیشتر آن‌ها با مدرسه منجر شود. بنابراین، کادر مدرسه می‌تواند از این فرصت به خوبی استفاده کند و متناسب با این شرایط برنامه‌ریزی داشته باشد. مؤلفه‌های این بخش در جدول ۱ ارائه شده و در ادامه به برخی که نیاز به توضیح بیشتری دارد، پرداخته می‌شود.

جدول ۱ - ایجاد معاونت امور خانواده یا مسئول پیگیری امور خانواده‌ها در مدرسه

اختصاص زمانی در برنامه هفتگی جهت ملاقات والدین با آموزگاران	اختصاص بخشی از فعالیت مدیر، معاون، معلم یا مربی پرورشی جهت ارتباط با والدین
تدارک جلسات ملاقات با والدین در طول هر ماه	
ارتباط تلفنی کادر مدرسه با والدینی که به مدرسه مراجعه ندارند	
ارتباط کادر مدرسه با والدین به صورت دور کاری با حضور در منازل دانش‌آموزان	
عیادت از دانش‌آموز مریض توسط کادر مدرسه	استفاده از اولیا برای همکاری با مدرسه
انتخاب تعدادی از اولیاء به‌عنوان مشاورین کادر مدرسه، که در امر کودک تخصص دارند	
استفاده از ایده‌های والدین و کمک آن‌ها به فضاسازی مدرسه، به‌خصوص در مناسبت‌های دینی به‌صورت اختیاری	
استفاده از والدین به‌عنوان کمک آموزگار	
اجرای طرح خادمین اهل‌بیت(ع) از میان والدین در مناسبت‌های مذهبی	کنترل مستمر و امضای روزانه دفترچه ارتباط مدرسه با خانواده
گزارش ماهانه مدرسه به والدین	
اختصاص فضایی در مدرسه، جهت گفتگو و تبادل نظر با والدین	
کانال ارتباط مدرسه با والدین در فضای مجازی	
حضور والدین در کلاس	حضور خانواده‌ها در مدرسه
دعوت از اولیاء برای دیدن فعالیت‌های مدرسه	
دعوت از اولیاء برای یک روز اداره کلاس یا مدرسه	
برپایی نمایشگاه از دستاوردهای دانش‌آموزان و مربیان، و دعوت از خانواده‌ها جهت بازدید	

۸-۱-۱. ایجاد معاونت امور خانواده

یکی از اقدامات می‌تواند ایجاد معاونت امور خانواده در مدارس باشد، و کلیه امور مربوط به خانواده‌ها اعم از هماهنگی‌ها، تماس‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و جلسات را برعهده داشته باشد، یا فردی مسئول پیگیری امور خانواده‌ها شود. از جمله فعالیت‌های این معاونت می‌تواند انتخاب فردی به‌عنوان مربی راهنما برای هر پایه تحصیلی باشد که امور مربوط به ارتباط مدرسه با والدین هر پایه، برعهده این مربی باشد. این مربی از مسائل کودک در مدرسه و خانه مطلع است و هماهنگی‌های بین خانه و مدرسه را انجام می‌دهد.

۸-۱-۲. ارتباط کادر مدرسه با والدین به صورت دور کاری

همچنین کادر مدرسه بخشی از فعالیت‌شان در مدرسه را به ارتباط با والدین، به صورت تلفنی یا حضوری، اختصاص دهند. این ارتباط می‌تواند به صورت هفتگی یا ماهیانه با والدین برقرار شود. در

مواردی مانند عیادت از یک دانش آموز مریض، کادر مدرسه می‌توانند در منزل آن دانش آموز حضور پیدا کنند. آشنایی معلم با اولیاء و شناخت فرهنگ و ارزش‌های آنان، به او کمک خواهد کرد تا با روش‌ها و ابتکارات خاص خود، اولیاء را به مدرسه جذب و از همکاری آنان استفاده کند. به علاوه، این آشنایی و صمیمیت باعث خواهد شد که در موارد لزوم و به‌هنگام بروز مشکلات تربیتی در خانواده، بتواند به راهنمایی اولیاء بپردازد.

۸-۱-۳. ارتباط مستمر مدرسه با خانواده

یکی دیگر از راه‌های ارتباط با والدین، طراحی دفترچه ارتباط است، که مربی و والدین از این طریق در زمینه پیشرفت و مشکلات تربیتی دانش‌آموزان با یکدیگر تعامل خواهند داشت. آنچه اهمیت دارد کنترل مستمر و بررسی روزانه این دفترچه، و یادداشت نکات لازم نسبت به تربیت و پیشرفت کودک در آن می‌باشد که موجب همکاری و هماهنگی بیشتر والدین می‌شود. همچنین ارائه گزارش ماهیانه به والدین در مورد رفتارهای فرزندشان و پیشرفت او در مدرسه، که با توجه به شرایط و امکانات، می‌تواند به صورت حضوری یا تلفنی صورت پذیرد. مدارس می‌توانند با ایجاد کانالی در فضای مجازی راحت‌تر و سریع‌تر فعالیت‌ها و برنامه‌های مدرسه را به اطلاع خانواده‌ها برسانند، تا در صورت لزوم، والدین بتوانند با مدرسه مشارکت و همکاری مناسب را داشته باشند.

۸-۱-۴. استفاده از اولیاء برای همکاری با مدرسه

مدارس با شناسایی تخصص و توانمندی‌های والدین می‌توانند از آن‌ها در برنامه‌ریزی‌ها و انجام امور مربوط به تربیت دانش‌آموزان استفاده کنند. به عنوان مثال، به صورت داوطلبانه می‌توان از برخی والدین به‌عنوان کمک آموزگار استفاده کرد، یا والدینی که در امر تربیت کودک تخصص دارند، به‌عنوان مشاور در کنار کادر مدرسه هم‌پاری داشته باشند. همچنین می‌توان در فضا سازی دینی مدرسه، به‌خصوص در مناسبت‌های مذهبی، از ایده‌ها و کمک والدین استفاده نمود.

۸-۲. اقدامات برای اعتمادسازی بین خانه و مدرسه

اعتمادسازی بین کادر مدرسه و والدین دانش‌آموزان، باعث می‌شود که والدین بین خودشان و کادر مدرسه فاصله‌ای احساس نکنند. این امر منجر به همکاری و هماهنگی بیشتر خانه و مدرسه در زمینه‌های تربیتی و رفتاری دانش‌آموزان می‌شود. مؤلفه‌های این بخش در جدول ۲ ارائه شده و در ادامه به برخی که نیاز به توضیح بیشتری دارد پرداخته می‌شود.

جدول ۲- ایجاد فرصتهایی برای والدین به منظور آشنایی با مشکلات و مسائل مدرسه

نظرسنجی از خانواده‌ها در مورد برنامه‌های مدرسه
ایجاد نگرش مثبت در اولیاء نسبت به کادر مدرسه با بیان احساسات مثبت و سازنده و دلسوزی کادر مدرسه نسبت به تربیت و سرنوشت دانش‌آموزان
احترام به فهم خانواده‌ها
قدردانی از فعالیت‌ها و همکاری‌های اولیاء دانش‌آموزان در مدرسه
جلسات هم‌اندیشی تربیتی با والدین
جلسه نقد کار معلم یا کادر مدرسه توسط والدین
تهیه تقویم سالانه

۸-۲-۱. نظرسنجی از خانواده‌ها در مورد برنامه‌های مدرسه

مدرسه برای اولیاء حق نظارت و مشارکت قائل باشد و به آن‌ها بهاء بدهد. پیشنهادهای مثبت والدین را تشویق و تقویت کند. مدیران مدارس با هم‌فکری معلمان هر کلاس، در پایان هر فصل، طی ارسال پرسش‌نامه‌ای، نظرات والدین را در خصوص عملکرد تربیتی و پرورشی معلمان، مدیر و سایر برنامه‌های انجام شده در مدرسه جویا شوند و بازخورد لازم را نیز در برابر پاسخ‌های رسیده، ارائه کنند. همچنین، برآیند نظر خانواده‌ها را در برنامه‌های مدرسه مدنظر قرار دهند و حالت توازن و اعتدال را در این زمینه حفظ کنند. علاوه بر این، مدارس جلسات هم‌اندیشی تربیتی برای تعامل و گفتگوی پدران و مادران با کادر مدرسه را به صورت جداگانه طراحی و برگزار کنند.

۸-۲-۲. برگزاری جلسه نقد کار معلم یا کادر مدرسه توسط والدین

والدین در این جلسات به طور صریح انتقاداتشان را مطرح می‌کنند و کادر مدرسه هم در مقام پاسخ‌گویی، نظرات خودشان را ارائه خواهند کرد. در زمینه شرکت معلمان در این جلسات، لازم است که مدیر مدرسه، هر جا احساس می‌کند دانسته یا ندانسته، آنان مورد سرزنش و انتقاد قرار می‌گیرند، با حمایت از معلمان، به هر طریق ممکن، مانع عدم حضور معلم در این جلسات شود. گرداننده چنین جلساتی باید فردی مسلط و آگاه باشد و با جهت دادن به مباحث، از حمله به شخصیت افراد جلوگیری کرده و کوشش کند جلسه در محیطی پر تفاهم و با رعایت احترام همه شرکت‌کنندگان ادامه یابد.

۸-۲-۳. تهیه تقویم سالانه

مدارس لازم است با تهیه تقویمی سالانه که فعالیت‌ها و برنامه‌های مدرسه در آن یادداشت شده است، گام مؤثری در جلب اعتماد والدین بردارند. هماهنگی عملکرد مدرسه با شعارها و برنامه‌هایی که معمولاً در ابتدای سال تحصیلی مطرح می‌شود و پایداری در آن‌ها تا پایان سال تحصیلی، از دیگر

موارد تأثیرگذار است.

۸-۳. اقدامات برای تقسیم وظایف بین خانه و مدرسه

مدرسه در برنامه‌های تربیتی، باید متناسب با آن‌ها، تکالیفی تعریف شده و مشخص برای خانواده‌ها جهت تقویت اهداف و برنامه‌های دینی در مدرسه طراحی کند تا با همکاری والدین بتواند در پیشبرد اهداف مدرسه موفق‌تر عمل کند. مؤلفه‌های این بخش در جدول ۳ ارائه شده و در ادامه به برخی که نیاز به توضیح بیشتری دارد، پرداخته می‌شود.

ارائه تکالیف تربیتی آماده در پایان هر روز برای خانواده‌ها
اجرای برگه‌های رفتاری تربیتی تهیه شده توسط مدرسه در خانه
یادداشت نکاتی در زمینه تربیت و رفتار کودک توسط خانواده یا مدرسه در دفترچه ارتباط
آماده کردن دانش‌آموزان توسط والدین برای اجرای برنامه‌ها و فعالیت‌های دینی و مذهبی مدرسه
تکالیف تعریف شده و مشخص برای خانواده‌ها جهت تقویت اهداف و برنامه‌های دینی در مدرسه

۸-۳-۱. ارائه تکالیف تربیتی آماده در پایان هر روز برای خانواده‌ها

مدارس می‌توانند تکالیف تعریف شده و مشخصی برای خانواده‌ها جهت تقویت اهداف و برنامه‌های دینی در مدرسه طراحی کنند. مربی هر پایه‌ای می‌تواند از طریق کانال ارتباطی در فضای مجازی یا دفترچه ارتباط، برای هر شب یک تکالیف تربیتی مختصر، متناسب با دانش‌آموزان همان پایه، طراحی کند و در اختیار والدین قرار دهد تا آن را اجرا کنند. به طور مثال، ارائه داستانی کوتاه یا قرائت و ترجمه آیه‌ای از قرآن برای کودک، از نمونه تکالیف پیشنهادی می‌باشد.

در همین زمینه مدرسه برای هر دانش‌آموز، متناسب با توان، علاقه و استعدادش، وظیفه‌ای در زمینه‌های رفتاری و تربیتی به او محول کند، و از والدین بخواهد که فرزندشان را برای اجرای آن برنامه در مدرسه کمک و آماده کنند. به عنوان مثال، اجرای برنامه صبحگاهی مدرسه (قرآن، مداحی، دکلمه و حدیث و...)، برنامه نماز و مواردی از این قبیل می‌تواند مفید باشد. همچنین با راهنمایی کادر مدرسه، والدین می‌توانند موقعیت‌هایی را در خانه طراحی کنند که مربوط به محتوا و مفاهیم دینی کتب درسی یا فعالیت‌های تربیتی مدرسه باشد. مثلاً زنگ نماز در مدرسه، با نماز اول وقت والدین در خانه تقویت شود.

۸-۳-۲. اجرای برگه‌های رفتاری تربیتی تهیه شده توسط مدرسه در خانه

اجرای طرح فرم‌های تربیتی به نحو صحیح و با پیگیری مستمر از طرف خانه و مدرسه، می‌تواند در ایجاد عادت‌های مطلوب و پسندیده در شخصیت نونهالان مؤثر باشد. هدف از اجرای این برگه‌ها، ایجاد روحیه محاسبه، مراقبه، نظم و انضباط در زندگی دانش‌آموزان، و مدیریت زمان است. دانش‌آموز

باید یاد بگیرد که چه موقع درس بخواند، چه موقع بازی کند، چه موقع بخوابد و چه موقع برنامه‌های مفید تلویزیون را تماشا کند، چگونه با دیگران رفتار کند و به آنها احترام بگذارد، در انجام وظایف و تکالیف شخصی اش مرتب و مسئول باشد. این‌ها اموری است که موفقیت او را در زندگی آینده تضمین می‌کند. البته والدین و مربیان سعی کنند غیرمستقیم بر انجام کارهای دانش‌آموزان نظارت داشته باشند و هرگز با زور، فشار، ارباب و تهدید، دانش‌آموزان را مجبور به انجام کاری نکنند، و در مواردی که از آن‌ها انتظار دارند تا رفتاری انجام دهند، پیش از هر چیز خود برای آنان نمونه‌ای عملی باشند، و با احترام متقابل و تمجید و تأکید بر نقاط قوت و مثبت رفتار دانش‌آموز، زمینه انجام کارها را برای او فراهم کنند.

۸-۴. اقدامات برای فوق برنامه و اوقات فراغت

برنامه‌ریزی مدرسه برای اوقات فراغت کودکان به کمک والدین و با نظارت مدرسه، از راهکارهای مشارکت خانه و مدرسه می‌باشد. مدرسه می‌تواند فوق برنامه‌های مناسبی با مشارکت والدین در مدرسه یا خارج از آن طراحی و اجرا کند. مؤلفه‌های این بخش در جدول ۴ ارائه شده و در ادامه به برخی که نیاز به توضیح بیشتری دارد، پرداخته می‌شود.

جدول ۴- ارائه تکالیف تربیتی آماده در پایان هر روز برای خانواده‌ها

اجرای برگه‌های رفتاری تربیتی تهیه شده توسط مدرسه در خانه	داخل مدرسه
یادداشت نکاتی در زمینه تربیت و رفتار کودک توسط خانواده یا مدرسه در دفترچه ارتباط	
آماده کردن دانش‌آموزان توسط والدین برای اجرای برنامه‌ها و فعالیت‌های دینی و مذهبی مدرسه	
تکالیف تعریف شده و مشخص برای خانواده‌ها جهت تقویت اهداف و برنامه‌های دینی در مدرسه	
برگزاری مراسم بازگشایی مدارس با حضور اولیاء و مربیان برای آشنایی مختصر با کادر مدرسه و اهداف و برنامه‌های تربیتی	
برپایی نمایشگاه در مناسبت‌های مذهبی از کارهای والدین و فرزندان (مسابقه نقاشی من، پدر و مادرم در نماز، اولین نماز من با پدر و مادرم و موارد دیگر)	
تشکیل محفل انس با قرآن با حضور والدین	
برگزاری جشن‌های ولادت امیرالمؤمنین (ع) و حضرت زهرا (س) (روز پدر و روز مادر)، با حضور والدین توسط فرزندان (تکریم والدین) در مدرسه	
برنامه عصری در مدرسه با حضور خانواده‌ها	
برپایی جشن الفبای قرآن با حضور والدین با رویکرد دینی	
برپایی جشن روخوانی قرآن برای پایه سوم با حضور والدین	
استفاده از نذری‌های تهیه شده توسط والدین داوطلب برای پذیرایی مراسمات مذهبی مدرسه	
برگزاری جشن تکلیف دختران با حضور والدین شان	
برگزاری جشن نماز همراه با اهداء کارت صحت نماز به دانش‌آموزان با حضور والدین	
برگزاری جشن نیکوکاری با حضور و همکاری والدین	

بیرون از مدرسه	برپایی دسته عزاداری در بیرون از محیط مدرسه در ایام محرم و عزا با حضور خانواده‌ها (مسیر مدرسه تا مسجد محله)
	جلسه هیئت هفتگی در طول سال تحصیلی در منازل دانش‌آموزان با حضور والدین و معلم
	برنامه حضور در مسجد با والدین و مربیان
	شرکت کودک با والدینش و مربیان در اردوهای تفریحی و علمی
	استفاده از اولیاء در اداره و اجرای اردوها و بازدیدها تحت نظارت کادر مدرسه
	برگزاری پیاده‌روی اربعین با خانواده‌ها
	برگزاری جشن تولد بچه‌ها در منازلشان با رعایت شرایط مشخص و ایجاد یک هیجان مذهبی
	شرکت در نماز جمعه با حضور خانواده‌ها و کادر مدرسه
	رفتن به گلزار شهداء به همراه کادر مدرسه و خانواده‌ها
	دیدار با علما به همراه کادر مدرسه و خانواده‌ها
پایین بردن هزینه فوق‌برنامه‌های تربیتی برای خانواده‌ها	

۸-۴-۱. تکریم والدین

یکی از فوق‌برنامه‌های مدارس می‌تواند برگزاری جشن‌های روز پدر و روز مادر توسط فرزندان، و با حضور والدین، جهت تکریم از والدین باشد. این جشن‌ها با حضور دانش‌آموزان و والدین آنان در تالار یا نمازخانه برگزار می‌گردد و توسط خود دانش‌آموزان می‌توان توانمندی‌های آنان، مانند شعر، کارهای هنری، سخنرانی، مدیریت و انضباط سالن، راهنمایی و خوش‌آمدگویی به والدین، مجری‌گری، پذیرایی از والدین و غیره را، به نمایش گذاشت، و یا برترین‌های رشته‌های مختلف را معرفی کرد و به عبارتی، حتی الامکان تعداد زیادی از آنان به دلایل مختلف، در حضور والدین خود تشویق شوند. یکی از آرزوهای والدین آن است که در جمع سایرین، به نوعی خود را مطرح کنند. بنابراین، از این‌که توانایی‌های فرزند خود را در جمع‌های جدید ببینند، لذت می‌برند. در این جلسه چون موضوع اصلی، دانش‌آموزان هستند، بنابراین، ضروری است حتی الامکان از سخنرانی‌های طولانی و امورات دیگر کم شود. ضمن تقویت خودباوری دانش‌آموزان، والدین به خوبی ارزش این کار مدرسه را خواهند دانست و حامی خوبی برای آموزشگاه و انجمن اولیاء و مربیان خواهند شد.

۸-۴-۲. برنامه عصری در مدرسه با حضور خانواده‌ها

برنامه عصری در مدرسه با حضور خانواده‌ها از دیگر فوق‌برنامه‌هایی است که مدرسه می‌تواند اجرا کند. به این صورت که در یک بعدازظهر میزبان خانواده‌ها و دانش‌آموزان و مربیان آن‌ها در یک فضای صمیمی باشد و با همکاری والدین برنامه‌ای جذاب را طراحی و اجرا کند. این برنامه موجب تعامل و شناخت بیشتر معلم از والدین و دانش‌آموز و همچنین شناخت والدین از معلم و کادر مدرسه می‌شود. ضمن این برنامه می‌توان برای هر کدام از والدین و دانش‌آموزان برنامه‌های مجزا و متنوعی نیز طراحی کرد.

۸-۴-۳. برنامه حضور در مسجد با والدین و مربیان

مدارس می‌توانند برنامه حضور در مسجد با والدین و مربیان را طراحی و اجرا کنند. به این صورت که زمانی را مثلاً یک نوبت نماز را از قبل مشخص کند و از مربیان و دانش‌آموزان و والدینشان دعوت کند که در مسجد محله یا مسجدی مشخص گرد هم آیند. از قبل هم می‌توانند با همکاری امام جماعت مسجد برنامه‌ای برای این گردهمایی طراحی و اجرا کنند.

۸-۵. اقداماتی برای توانمندسازی خانواده‌ها، کادر مدرسه و انجمن اولیاء و مربیان

افزایش آگاهی و آموزش در موضوعات مختلف موجب خواهد شد که زمینه توانمند شدن هر کدام از خانه، مدرسه و انجمن اولیاء و مربیان فراهم شود. در ادامه به بیان مؤلفه‌های اقدامات جهت توانمندسازی به صورت جداگانه برای هر کدام از خانواده، مدرسه و انجمن اولیاء و مربیان می‌پردازیم.

۸-۵-۱. اقدامات برای توانمندسازی خانواده‌ها

مؤلفه‌های این بخش در جدول ۵ ارائه شده و در ادامه به برخی که نیاز به توضیح بیشتری دارد پرداخته می‌شود.

جدول ۵- غنی کردن کتابخانه مدرسه برای استفاده اولیاء

تهیه و ارائه محتوای کاربردی تربیتی به والدین (تهیه سی‌دی و بروشور مناسب با نیازهای تربیتی خانواده‌ها، نشریه الکترونیکی)		ارائه مشاوره دینی به والدین
معرفی برنامه‌های تربیتی مفید صدا و سیما و نرم‌افزارهای مناسب به خانواده‌ها		
تهیه و معرفی کتاب داستان‌های مناسب تربیتی به والدین		طرح مطالعاتی برای والدین
ایجاد انگیزه در پدران و مادران جهت همکاری با انجمن اولیاء و مربیان و گروه‌های والدین		
کمک به خانواده‌ها جهت ایجاد همدلی و هماهنگی اعضای خانواده		تقویت بنیه مالی و اعتباری برنامه آموزش خانواده
نسبت به تأثیر مشارکت با مدرسه در ارتقاء فرایند تربیتی فرزندان		
افزایش آگاهی والدین	نسبت به قوانین و مقررات، اهداف، اصول و شیوه‌های تربیتی کادر مدرسه	
	نسبت به ماهیت و کارکرد مدرسه در زمینه تربیت دینی	
	نسبت به تقویم اجرایی در زمینه تربیت دینی	
آموزش خانواده	اصول	تفکیک جلسات آموزش خانواده متناسب با نیاز هر خانواده (نیازسنجی از خانواده‌ها)
		مختصر و کاربردی بودن جلسات و استفاده از افراد خبره در هر زمینه
		تأکید بر هماهنگی خانواده‌ها تا تغییر و دست‌کاری آن‌ها
		تأکید بر تعدیل باورها و ارزش‌ها و انتظارات خانواده‌ها در زمینه تربیت دینی فرزندان

آموزش خانواده‌ها با استفاده از رسانه‌های جمعی و از طریق فضای مجازی	روش‌ها	آموزش خانواده (ادامه)
استفاده از شیوه‌های دوطرفه در برگزاری برنامه‌های آموزش خانواده مثل سخنرانی و کارگاهی با هم		
آموزش‌های معطوف به تربیت دینی (ساحت‌های مختلف تربیت دینی: مثل تربیت عاطفی و جنسی)	اهم موضوعات محتوای آموزشی	
اهداف کلی و جزئی رفتاری کودکان		
چگونگی پاسخ به سؤالات کودکان درباره خدا		
تربیت اسلامی، خانواده و فناوری اطلاعات		
رشد دین‌داری کودک		
شیوه‌های فرزندپروری دینی کودکان دبستانی		
ناهنجاری‌های رفتاری کودک دبستانی		
تربیت اسلامی، پرورش حس مذهبی در کودکان		
مهارت آماده کردن دختران برای بلوغ		
مهارت‌های ارتباطی		
سبک زندگی اسلامی		
تحکیم خانواده و مناسبات حاکم بر آن		
برگزاری آزمون در پایان برنامه‌های آموزشی و افزایش آگاهی		

۸-۵-۱-۱. ارائه مشاوره دینی به والدین

هر مدرسه می‌تواند فردی را به عنوان مشاور معرفی کند تا اولیاء بتوانند مشکلات خود در زمینه تربیت فرزندشان را با او در میان بگذارند و در صورت لزوم از شیوه‌های تربیتی متناسب با فرزندشان مطلع شوند و آن‌ها را به کار بندند. نقاط ضعف رفتاری کودک در مدرسه شناسایی شود و به کمک مشاور و والدینش به هم‌فکری برای تقویت رفتارهای مثبت در کودک و برطرف شدن نقاط ضعف او پرداخته شود.

۸-۵-۱-۲. آموزش خانواده

جلسات آموزش خانواده باید کوتاه و کاربردی برگزار شود. برنامه جلسات آموزش خانواده، متناسب با نیازها و انتظارات والدین که دارای تحصیلات، فرهنگ‌ها و نگرش‌های مختلف هستند، تدوین و ارائه شود. از خانواده‌هایی که موضوعات مشابهی درخواست داده بودند، دعوت شود و برای آن‌ها دوره آموزشی برگزار گردد. برای خانواده‌هایی هم که مدرسه به هردلیل نمی‌تواند در مورد موضوعات درخواستی‌شان جلسه آموزشی برگزار کند، محتوای مربوط به موضوعات در قالب سی دی یا کتاب تهیه شود و به آنها معرفی شود و یا در اختیار آن‌ها قرار گیرد. در جلسات، تأکید بر تعدیل باورها و ارزش‌ها و

هماهنگی خانواده‌ها باشد. جلسات آموزشی می‌تواند به صورت حضوری و با استفاده از شیوه‌های سخنرانی و یا به صورت کارگاهی و دوطرفه برگزار شود. همچنین با استفاده از فضای مجازی نیز می‌توان این جلسات را برگزار کرد. مدارس، پس از اجرای برنامه‌های آموزشی و افزایش آگاهی والدین به شیوه‌های متفاوت، آزمون‌هایی را برگزار کنند و به والدین کارنامه‌هایی ارائه کنند. بعد از اتمام دوره‌ها از طرف مدرسه یا مراکز دیگر برای شرکت‌کنندگان نیز مدرک صادر شود. این امر باعث ایجاد انگیزه در والدین جهت مشارکت بیشتر در برنامه‌های آموزشی و افزایش آگاهی می‌شود.

۸-۵-۲. اقداماتی برای توانمندسازی کادر مدرسه

مدارس ضمن گزینش معلمان لایق و نظارت بر اجرای برنامه‌ها توسط معلمان، می‌توانند جهت توانمندسازی کادر خودشان اقداماتی انجام دهند. مؤلفه‌های این بخش در جدول ۶ ارائه شده و در ادامه به برخی که نیاز به توضیح بیشتری دارد پرداخته می‌شود.

جدول ۶- اقداماتی برای توانمندسازی کادر مدرسه

شرایط فردی و خانوادگی کودک	افزایش آگاهی کادر مدرسه نسبت به
تأثیر مشارکت با اولیاء در ارتقاء فرایند تربیتی دانش‌آموزان	
مهارت‌های ارتباطی و انتظارات و نیازهای طبقات مختلف اجتماعی والدین	
رشد دین‌داری کودک	
شناخت ماهیت خانواده (عاطفی)	
اجرای طرح مطالعاتی برای مربیان مدرسه	
اجرای ضمن خدمت مدرسه یا برگزاری جلساتی جهت هماهنگی و هم‌اندیشی کادر مدرسه برای تقویت تربیت دینی کودکان	
دادن اختیارات به مدیران و معلمان مدارس جهت فراهم نمودن زمینه مشارکت والدین	
گزینش معلم لایق	
نظارت بر اجرای برنامه‌ها توسط معلم	

۸-۵-۲-۱. افزایش آگاهی کادر مدرسه

شناسایی کودکان مستلزم آگاه بودن مربی به آن دسته از خصوصیات فکری، عاطفی و رفتاری کودک است که در مدرسه ظاهر نمی‌شوند، بلکه از شرایط خانوادگی نشأت می‌گیرند، و یا فقط در خانه و در ارتباط با محیط خانوادگی مجال ظهور و رشد دارند. برای مربی و معلم نیز در مسئله تربیت و تعلیم مسائلی پیش می‌آید که چاره‌جویی آن‌ها مستلزم آگاهی از علت‌هایی است که از شرایط خانوادگی ناشی می‌شوند. کادر مدرسه هنگامی که از شرایط فردی و خانوادگی دانش‌آموز اطلاعات کافی داشته باشند،

می‌توانند در مؤثر بودن شیوه‌های تربیتی که نسبت به آن دانش‌آموز به‌کار می‌برند، موفق‌تر باشند. توجه به تفاوت‌های فردی و شرایط خانوادگی هر فرد، گاهی باعث تجدیدنظر در روش‌های تربیتی به‌کارگرفته شده در مورد دانش‌آموز می‌شود. مدرسه می‌تواند با پرسش از والدین، هنگام ثبت‌نام یا در قالب طراحی فرمی مخصوص، تا اندازه‌ای از ضعف‌ها و قابلیت‌های دانش‌آموز مطلع شود.

۸-۵-۳. اقدامات برای توانمندسازی انجمن اولیاء و مربیان

نزدیکی و ارتباط مؤثر خانه و مدرسه باعث می‌شود روابط عقلانی و قانونی مدرسه جنبه انسانی و لطیف پیدا کند و روابط سیال و غیررسمی خانواده وضع عقلانی و منضبط داشته باشد. بنابراین، مدیران، مربیان و والدین با تعامل اجتماعی می‌توانند یک فضای مناسب اجتماعی ایجاد کنند. بدیهی است عواطف در روابط انسان‌ها و به تبع آن در روابط خانه و مدرسه عامل تأثیرگذاری است. افراد در مواجهه با دیگران نیازمند چهره‌ای گشاده، تکریمی، انسانی و رفتاری هستند. لذا، هر دو طرف باید بکوشند در گفتار و کردار خود، اصول اخلاقی را مراعات کرده و عواطف و اعتماد را بین خود حاکم کنند. اگر پیوند عاطفی حاصل نشود، پیوند اجتماعی وضع مطلوبی نخواهد داشت. انجمن اولیاء و مربیان می‌تواند این پیوندها را برقرار کند.

مؤلفه‌های این بخش در جدول ۷ ارائه شده و در ادامه به برخی که نیاز به توضیح بیشتری دارد پرداخته می‌شود.

جدول ۷- مکمل دانستن انجمن به عنوان بازوی فکری و مکمل مدرسه

اولیاء را برنامه‌ریز و سهیم در مدرسه دانستن و تبادل تجربه با آنان جهت تصمیم‌گیری‌ها در مدرسه
نگاه مشارکت جویانه مدیر
استفاده از فضای مجازی برای ارتباط انجمن با خانواده‌ها و معلم
افزایش منابع، امکانات و دادن اختیارات بیشتر به انجمن اولیاء و مربیان
تهیه و چاپ نشریه توسط انجمن
برگزاری جلسات مدون و مداوم شورای اصلی انجمن اولیاء و مربیان
بیان تجارب خانواده‌های موفق در جلسات انجمن
ایجاد کارگروه‌های انجمن اولیاء و مربیان
حضور کادر مدرسه در جلسات انجمن اولیاء و مربیان
دعوت از نمایندگان انجمن اولیاء و مربیان در جلسات شورای مدرسه
ایجاد تغییر و تحول در نحوه تشکیل انجمن اولیاء و مربیان در مدرسه
از هر کلاس و هر پایه یک نماینده در انجمن
آشنایی با حقوق متقابل والدین و انجمن اولیاء و مربیان مدرسه

مطالبه‌گری خانواده‌ها به همراه پشتیبانی‌شان از انجمن نسبت به تربیت دینی در مدرسه
توجه بیشتر انجمن اولیاء و مربیان به کمک معنوی خانواده‌ها تا کمک‌های مادی
تهیه برنامه اجرایی برای انجمن توسط کارشناسان تربیتی
نوشتن دعوت‌نامه برای اولیاء توسط خود کودکان در مدرسه جهت برانگیختن انگیزه حضور والدین در جلسات
شناسایی و استفاده از طرح و برنامه انجمن‌های موفق در مدارس دیگر
ایجاد و تحکیم پیوندهای اجتماعی، عاطفی، اخلاقی و انسانی بین اولیاء و مربیان
آگاه کردن اولیاء نسبت به وظایف تربیتی در قبال فرزندان‌شان
تقویت مهارت‌های پرورشی و تربیتی اولیاء
ایجاد هم‌سویی بین اهداف، برنامه‌ها و روش‌های تربیتی خانه و مدرسه
قادر ساختن والدین و معلمان به برنامه‌ریزی مشترک در رابطه با استفاده هرچه بیشتر از امکانات هر دو نهاد، برای ایجاد تسهیل در رشد دین‌داری کودک
افزایش آگاهی اولیاء نسبت به مسائل دینی، تربیتی و اخلاقی
برگزاری جلسات انجمن اولیاء و مربیان برای تعامل و گفتگوی والدین با مربیان
برگزاری کارگاه‌های فردی و گروهی برای والدین
برگزاری کارگاه‌های هم‌اندیشی خانواده
برگزاری جلسات به صورت پایه‌ای برای اولیاء جهت تعامل و بازدهی بیشتر
مطالبه‌گر بودن انجمن اولیاء و مربیان
شناسایی و تقدیر از فعالیت‌های خلاقانه انجمن مدارس توسط آموزش و پرورش
شناسایی کارشناسان تربیت دینی از میان والدین خوش‌نام و معرفی آن‌ها به مدیر جهت هم‌اندیشی
تهیه صندوقی برای ارتباط والدین و دانش‌آموزان با انجمن اولیاء و مربیان
دریافت انتظارات شورای دبیران از انجمن و تلاش در انجام دادن آن‌ها

۸-۵-۳-۱. نگاه مشارکت‌جویانه مدیر

مدیر و کادر مدرسه، لازم است انجمن اولیاء و مربیان را سهیم در مدرسه و به عنوان مکمل و بازوی فکری بدانند و در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها به تبادل تجربه با آنان بپردازند و از نمایندگان انجمن اولیاء و مربیان در جلسات شورای مدرسه دعوت به عمل آورند. نگاه مشارکت‌جویانه مدیران موجب استفاده مطلوب از ظرفیت‌های اولیاء می‌گردد، و آن‌ها نیز با نگاه خدمت به فرزندان خویش، با مدرسه ارتباط صمیمی برقرار کرده و در رفع موانع و مشکلات آموزشی و پرورشی، دریغ نمی‌کنند. بالعکس، نگاه منفی مدیران به مشارکت اولیاء موجب فاصله گرفتن آن‌ها از مدرسه می‌شود و عملاً حل مسائل و مشکلات آموزشی و پرورشی مدرسه به آسانی صورت نمی‌گیرد.

۸-۵-۳-۲. افزایش منابع، امکانات و دادن اختیارات بیشتر به انجمن اولیاء و مربیان

انجمن اولیاء و مربیان در برخی مدارس یک تشکیلات صوری بوده و فقط برای کسب امتیاز از

طرف اداره آموزش و پرورش تشکیل می‌شود. بعضی مدارس، همان ابتدای سال تحصیلی انجمن را تشکیل می‌دهند، ولی در طول سال تحصیلی به انجمن بهایی داده نمی‌شود. در واقع انجمن اولیاء و مربیان منابع، امکانات و اختیارات کافی برای انجام برنامه‌های تربیتی در مدارس را ندارند. مناسب است که از طرف مدیریت مدرسه، امکانات و اختیارات بیشتری به انجمن اولیاء و مربیان داده شود و کادر مدرسه همکاری لازم را با برنامه‌های انجمن در راستای اهداف تربیتی مدرسه داشته باشد.

۸-۵-۳. ایجاد تغییر و تحول در نحوه‌ی تشکیل انجمن اولیاء و مربیان در مدرسه

از مسائلی که در تشکیل انجمن اولیاء و مربیان حائز اهمیت است، ضوابط انتخاب اعضای انجمن می‌باشد. برای برخی مدارس، توانمندی و تخصص اعضای انجمن خیلی مهم نیست، لذا اهمیتی به چگونگی انتخاب اعضای انجمن نمی‌دهند. بهتر است که ضوابط به صورتی تعیین شود که افراد با تخصص بیشتر بتوانند در انجمن شرکت کنند. مدرسه می‌تواند برای این که از انجمن به عنوان یک بازوی توانمند برای اجرای برنامه‌هایش استفاده کند، با شناسایی والدین متخصص و توانمند از آن‌ها دعوت کند که برای شرکت در انتخابات انجمن اقدام کنند. باید تلاش کرد که گروه متجانس‌تری که دیدگاه و نظر تربیتی وسیع‌تری دارند، به عنوان اعضای انجمن برگزیده شوند.

۸-۵-۴. از هر کلاس و هر پایه یک نماینده در انجمن

انتخابات انجمن به صورتی برگزار شود که از هر کلاس یک نماینده برای حضور در انجمن معرفی شود. همچنین اعضای هسته اصلی انجمن باید به صورتی شکل گیرد که از هر پایه یکی از اعضای در آن حضور داشته باشد. خانواده‌ها با نماینده هر کلاس ارتباط برقرار می‌کنند و او با نماینده هر پایه که عضو هسته اصلی انجمن است، مرتبط می‌شود. در این صورت همکاری و هماهنگی بیشتری بین خانواده‌ها به وجود می‌آید. شرایط به صورتی پیش می‌رود که همه والدین می‌توانند از طریق نمایندگان با انجمن در ارتباط باشند و نظرات خود را مطرح کنند.

۹. نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مدرسه قادر نیست مسئولیت تربیت و پرورش کودکان را بدون شناخت خانواده و بدون تکیه بر امکانات و توانائی‌های اولیاء و همکاری آنان برعهده گیرد. راه‌حل بسیاری از مسائل تربیتی دانش‌آموزان، جز در تعامل مستقیم با کانون خانواده و بهبود کیفیت ارتباطات آنان با اولیای دانش‌آموزان قابل حل و فصل نیست.

با توجه به وضعیت موجود تربیتی و لزوم همکاری و مشارکت اولیاء در امور مدرسه و تربیت فرزندان، ایجاد ارتباط بین خانه و مدرسه، بیش از پیش ضروری است. ارتباط والدین با مدرسه موجب همسویی روش‌های آموزشی و تربیتی می‌شود و کارایی آن را بیشتر می‌کند. شناخت بیشتری از دانش‌آموز، مدرسه و محتوای تربیت دینی به دست می‌آید و سعی می‌شود از برنامه‌های مدرسه و آموزش و پرورش در خانه و خانواده بیشتر حمایت شود. علاوه بر این، موجب می‌شود تربیت و آموزش دانش‌آموزان وظیفه همه افراد جامعه محسوب شود و آنها یکدیگر را در این امر مهم یاری رسانند. در نتیجه این اقدامات، افراد جامعه انسان‌های سالم، رشد یافته و بالنده خواهند بود.

مدارس باید سعی کنند زمینه‌ساز حضور بیشتر والدین در فرایند تعلیم و تربیت، و پاسخگویی نیازهای روز جامعه و تطابق با مقتضیات اجتماعی، برای به انجام رساندن رسالت خود و حرکت در جهت اهداف تعیین شده و اثربخشی و کارایی بیشتر باشند و رابطه‌ای پویا، آگاهانه و درهم‌تنیده با اولیاء برقرار کنند. اگر این ارتباط تسهیل شود و توسعه یابد، و خانه و مدرسه نسبت به هم پیش‌داوری نکنند، و اولیاء بتوانند در تنظیم و تهیه محتوای برنامه‌های پرورشی مدرسه نقش فعال‌تری را ایفا نموده و صرفاً در مدارس شنوندگان خاموشی محسوب نشوند و برنامه‌جلسات اولیاء نیز، متناسب با نیازها و انتظارات آنان که دارای تحصیلات، فرهنگ‌ها و نگرش‌های مختلف هستند، تدوین و ارائه شود، عاملی مهم در جلب مشارکت اولیاء خواهد بود.

مدیران سطوح مختلف وزارت آموزش و پرورش به ویژه مدیران مدارس، نقش مهمی در چگونگی مشارکت مردم با آموزش و پرورش و مدارس دارند. تحقق یا عدم تحقق مشارکت در بسیاری از موارد، به نوع نگرش و میزان اعتقاد و انگیزه این مدیران بستگی دارد. بنابراین، شایسته است برای آگاه‌سازی مدیران نسبت به این امر، برنامه‌های آموزشی خاصی تدارک دیده شود و فرهنگ مشارکت و اهداف آن و نقش مشارکت در بهبود و بهسازی جامعه برای همگان روشن گردد. بی‌شک، التفات مدیران به مشارکت خانواده‌ها در مدرسه و تربیت صحیح دینی، راه مؤثری در حرکت مریبان به این سمت است.

— منابع —

۱. احمدی، جمشید (۱۳۸۲). بررسی و تعیین عوامل مؤثر بر غنی‌سازی فعالیت‌های انجمن‌های اولیاء و مربیان مدارس شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
۲. امینی، ابراهیم (۱۳۶۸). آیین تربیت. قم: انتشارات اسلامی.
۳. بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۰). روش‌های ایجاد ارتباط بین اولیاء و مربیان. تهران: انتشارات پرنیان.
۴. توماس، آر.ام (۱۳۸۸). تربیت دینی. ترجمه سید محمدصادق موسوی‌نسب. در: عبدالرضا ضرابی، مجموعه مقالات تربیتی. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
۵. داودی، محمد (۱۳۸۴). تربیت دینی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۶. سهرابی، فرامرز (۱۳۷۹). بررسی اختلالات رفتار نوجوانان شاهد محروم از والدین. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
۷. شریفی، هادی (۱۳۵۱). ضرورت توجه به جنبه‌های اجتماعی تربیت. روانشناسی و علوم تربیتی (دانشگاه تهران)، شماره ۱۷۴.
۸. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰). مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی. تهران: انتشارات شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۹. صادقی، منصوره سادات (۱۳۸۴). بررسی رابطه بین روش تربیت دینی با تصور از خدا در دانشجویان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۱۰. ملکی، حسن (۱۳۸۹). ارتباط خانه و مدرسه در دوره ابتدایی. تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.
11. Maykut, P. & Morehouse, R. (1994). **Beginning Qualitative Research Philosophic and practical Guide**. London-Washington, D.C: falmer Press.
12. Salvatore, S.D.L (2002). **Involved Families**. In: P.D. Pasterson in Educationd Action. NY: Flanagan.

استناد به این مقاله

DOI: 10.22034/riet.2021.8704.1040

محمود افشارمنش، محمود؛ نوذری، محمود (۱۴۰۰). راهکارهای همکاری خانه و مدرسه در راستای تقویت تربیت دینی دانش‌آموزان دوره ابتدایی. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۱(۴)، ص ۷-۳۰.